

Пам'яті Елли Григорівни Циганкової (11.06.1934 – 24.10.2016)

24 жовтня 2016 року завершився земний шлях відомого історика науки, дослідниці українського сходознавства Елли Григорівни Циганкової, яка працювала в нашому інституті більше 20 років.

Народилася вона 11 червня 1934 року в місті Белгороді. Її перші шкільні роки минули в непростий воєнний час. Вищу освіту здобула в Харківському державному бібліотечному інституті, який 1957 року закінчила з відзнакою. Одеська наукова бібліотека ім. М. Горького – перше місце роботи. Тут сім років працювала як бібліограф з питань мистецтва. Сферою її зацікавлень був дизайн, історія технічної естетики. Тому не дивно, що після переходу 1964 року на посаду молодшого наукового співробітника сектору історії природознавства і техніки Інституту історії АН УРСР почала готувати кандидатську дисертацію з цієї тематики. Науковий ступінь кандидата історичних наук за спеціальністю “історія науки” здобула 1971 року за успішно захищену роботу “Історія формотворення машин”.

І надалі продовжувала працювати над питаннями історії науки, була співавтором деяких розділів великих загальносоюзних видань, як-от чотиритомна “История отечественной математики” (1968–1970), їй належить розділ “Биографический словарь советских математиков”. У виданнях 1975 року “История математического образования в СССР” та 1986 року “История механики в России” була відповідальним секретарем та співавтором, а у виданні 1983 року “Очерки развития математики в СССР” – відповідальним секретарем та співавтором вступної статті.

1977 року в московському видавництві “Знание” вийшла перша монографія Елли Григорівни – “У истоков дизайна (машины и стили)”. Наступного року на всесоюзному конкурсі науково-популярної літератури ця книга була відзначена дипломом.

У другій половині 1980-х років якраз тривала підготовка до святкування чергового ювілею Української академії наук. На той час навіть точна дата заснування установи була невідома, оскільки визнання того, що акт про створення академії підписав гетьман Скоропадський, було неможливим. Про багатьох репресованих вчених практично не було ніякої інформації. Тому Президією АН УРСР було поставлено завдання: виявити та повернути науці забуті імена. Старший науковий співробітник Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва АН УРСР Елла Григорівна Циганкова багато працювала в київських архівах, відновлення історичної правди стало основною темою робіт дослідниці. Її перші статті такого змісту вийшли протягом 1989 року в “Очерках истории естествознания и техники”.

Постать академіка Агатангела Юхимовича Кримського привернула увагу Елли Григорівни в першу чергу як видатного організатора науки. У 1991 році у “Віснику АН УРСР” було надруковано її перші розвідки про нього. Академік Омелян Пріцак, за ініціативи якого в системі АН України було створено Інститут сходознавства, великого значення надавав вивченню минулого української орієнталістики, вважаючи це необхідною умовою для її відродження. Тому, ознайомившись із працями Елли Григорівни, він особисто запросив її на роботу до інституту. З 1991 року Елла Григорівна Циганкова обіймала посаду старшого наукового співробітника відділу “Україна і Схід”, потім – відділу історіографії та джерелознавства Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України.

Тут вона продовжувала працювати над справжньою історією Української академії наук. Друком виходять численні публікації, які писалися на основі архівних матеріалів, що стали доступними та відкритими в перші роки незалежності України та ліквідували багато лакун в історії української науки. Завдяки в тому числі і її дослідженням було відновлено справедливість стосовно багатьох визначних вчених. Президія НАН України поновила членство 34 академіків та членів-кореспондентів, незаконно виключених свого часу зі складу академії з політичних міркувань.

Її надалі біографія та наукові здобутки Агатангела Юхимовича Кримського не залишалися поза її увагою. Документи з його архіву відтворювали дійсний плін історії організації науки в Україні, створення сходознавчих осередків. У своїх публікаціях Елла Григорівна незмінно показувала, що досвід ВУАН у цьому аспекті, як позитивний, так і негативний, може бути використаний і на сучасному етапі організації науки, зокрема аналіз подій 1929–1930 років, коли докорінно змінилися концептуальні основи Української академії наук.

Наступними роками в журналі “Східний світ” Елла Григорівна одна по одній продовжувала публікувати статті, які на основі архівних документів розкривали “білі плями” історії української орієнталістики. Вона зосереджувала увагу не тільки на київських центрах, її дослідження відтворювали історію також харківських та одеських сходознавчих осередків. Не забувала дослідниця нагадувати нам і про забуті імена, так, у 2005 році вона була автором розділу в колективній монографії про мистецтвознавця В. М. Зуммера.

Узагальнюючи цей величезний накопичений матеріал, Елла Григорівна 2007 року видала монографію “Сходознавчі установи в Україні. Радянський період”. За це фундаментальне дослідження та наукові здобутки 2009 року вона була нагороджена медаллю НАН України “За професіоналізм”, а 2010 року стала лауреатом премії НАН України імені А. Ю. Кримського.

Елла Григорівна Циганкова була одним з ініціаторів появи біобібліографічного словника “Сходознавство і візантологія в Україні в іменах”, який вийшов 2011 року. Завдяки її ентузіазму та наполегливості згуртувався колектив науковців, чікими спільними зусиллями було підготовлено видання, де під однією обкладинкою зібрані біографії вітчизняних вчених, які своєю працею зробили внесок у розбудову українського орієнталістичного простору.

І в останні роки, вже перебуваючи на пенсії, не припиняла роботи. Ще минулого року з’явилися друком дві її статті про Андрія Ковалівського.

До неї за консультаціями зверталися звідусіль. Для багатьох її професійна думка була остаточним вердиктом, а сама вона – незаперечним авторитетом.

Ми запам’ятаємо Еллу Григорівну як високоерудованого, принципового вченого-професіонала. Працювати поряд з нею було легко й приємно. Вона була дуже світлою, мудрою та щирою людиною.

Світла пам’ять, вічна пам’ять!

О. Д. Василюк